

Ynsanyň mymyk höwri

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Ynsanyň mymyk höwri YNSANYŇ MYMYK HÖWRI

Pişik öý haýwanlarynyň hiç birine meňzemeýär. Beýleki jandarlara garanyňda, ol juda özbaşdak. Ol, aslyýetinde, adama boýun egäýibem baranok. Pişik bilen dostlaşjak bolsaň, oňa mähirli garamaly.

Juda gadym wagtlardan bäri adamlar bu haýwana aýratyn sarpa goýupdyrlar. Meselem, Müsürde pişigi Basta Hudaýyň höwri hasaplapdyrlar. Basta Aýyň, çaga öndürmegiň, köpelmegiň Hudaýy bolupdyr. Barlagçy Ýe. A. Bogdanowyň aýtmagyna görä, pişige şeýle garalmagy onuň gijelerine ýatmaýanlygy hem-de çalt köpelmäge ukyplylygy bilen bolmaly.

Ylymda makullanylan pikire görä, pişik Ýewropa Müsürden getirilipdir. Olaryň has köpeldilen wagty biziň ýyl hasabymyzyň IV asyryna degişli bolupdyr. Şonda Ýewropa äpet alaka sürüleri sürnüp geler eken. Injilde, hindi wedlerinde, hytaý çeşmelerinde, zoroastrizme uýýanlaryň »Awestasynda» pişigiň agzalmaýandygyna salgylanyp, barlagçylar pişik Müsürden başga ýerde bolmandyr diýen netijä gelipdirler. Emma Türkmenistanda iňňän gadym wagtlardan bäri ýabany pişikleriň ençeme görnüşi □ sähra pişigi, alaň pişigi, gamyslyk pişigi, manul, karakal bolupdyr. Aşgabadyň golaýynda Jeýtun diýen ýer bar. Ol ýerde ýedi müň ýyl mundan öň ekerançylar ýaşaýdyr. Ana, şol ýerde sähra pişiginiň, alaň pişiginiň süňkleriniň ençeme bölegi tapyldy. Olar ähli tapylan haýwan süňkleriniň 0,7 prosentine barabardyr. Ýabany pişikleriň süňkleriniň şonça möçberde tapylan ýeri bolan Jeýtun Orta Aziýada ýeke-täk ýadygärlikdir. Türkmenistanyň Altyndepe pesinde-de, Eýranyň Aly Koşunda-da, Palestinanyň Isrihonynda-da, Siriýanyň El Abu Hureýrasynda-da şonça süňk tapylymandyr. Megerem, Türkmenistanyň gadymy ekerançylary galak-gaçakdan iýmitlenmegi niýet edinip, ilatly ýerlere aralaşan sähra pişigini eldekileşdirmäge synanyşan bolmaly.

Müsürde pişige nähili garandyklary barada maglumat köp. Ol ýerde pişigiň şekili, oňa garalyşy barada ýazgylar saklanypdyr. Faraonlaryň başinji neberesiniň (biziň ýyl hasabymyzdan öňki IV müňýyllyk) ýadygärliklerinde boýny bagly pişigiň şekili bar. Müsürliler öý pişigini batgaçy geçigaplaň bilen argaşdyryp, alnan nesli suw guşlaryny awlamakda ulanar ekenler. Olar pişigi öýüň gelşigi hasaplapdyrlar. Gerodotyň ýazgysyna görä (biziň ýyl hasabymyzdan ozalky V asyr), Basta Hudaýyň baýramçylygyna 700 müň töweregi adam ýygnanar eken. Müsürde pişigi öldüreni, tötänlikde öldürenem bolsa, ölüm jezasyna höküm edipdirler.

Pişigiň üýtgeşik bir ukybynyň bardygyny adamlar gadym wagtlardan bäri bilipdirler. Ol gahary geleni köşeşdirip bilýär, tebigy hadysanyň boljagyny birnäçe gün öňünden aňýar. Ol ýüzlerçe kilometr aralykdan goýberseňem, öz eýesiniň öýüni tapýar. Tebipleriň, aýratynam, gara pişigi ýaran edinýändikleri tötänden däl, olar öz hünärlerinde pişigi ulanýarlar. Orta asyrlarda Ýewropada inkwizisiýa (dindarlaryň sütemi) örç alan mahalynda pişik dowzah nyşany, jadygöýleriň ýarany hadaplanypdyr. Pişigi eýesi bilen bilelikde oda atypdyrlar. Flandriýada, Ipern şäherinde agyz beklenýän aýyň iki hepdesinden soň her çarşenbede beýik minaranyň depesinden aşak oklar ekenler. Oňa »pişik çarşenbesi diýer ekenler. Graf Balduin Flandriýalynyň 962-nji ýylda girizen şol dessury XIX asyryň ortalaryna çenli dowam edipdir.

It bilen pişigi yslamam nejis jandarlar hasaplaýar. Ýöne, köp halatlarda, munuň özi arassaçylyk, päkizelik bilen baglanyşyklydyr. Ýöne, yslam jandarlara zabun daraşmaga ýol bermeýär. Meselem, etnograf A. Orazow Demirgazyk Türkmenistanda ýazyp alan rowaýatlarynyň birinde şeýle diýilýär: »Bir sapar Muhammet pygamber adamlar bilen söhbet edip otyrka, bir pişik gelip, onuň donunyň syýynda uklap galypdyr. Turup gitjek bolanda, Muhammet pişigi oýarmajak bolup, donunyň syýyny kesip ötägidipdir». Türkmenlerde pişigi öldürmäge ýol berilmeýär. Eger pişigi öldürseň, o dünýäde derisini dolduryp altyn bermelimiş diýen düşünje-de bar. Türkmenler ýeke bir pişige däl, beýleki jandarlara-da seresap

çemeleşýärler. Bu bolsa tebigatda deňeçerli saklamaga hemaýat edýär.

Öwez GÜNDOGDYÝEW

Ahal durmuşy gazetini. 04.09.2000 ý. Taryhy makalalar